Liggend naakt

Charlotte van Pallandt

Jan van der Kolk

Inhoud

Voorwoord
Liggend naakt
Charlotte van Pallandt
Truus
Bronnen

Voorwoord

Jarenlang ging ik aan het 'Liggend naakt' van Nederlands grootste beeldhouwer van de vorige eeuw Charlotte van Pallandt voorbij zonder ook maar echt enige aandacht aan haar te schenken. Ze lag eerst achter en later voor het voormalige gemeentehuis aan de Brinkstraat in Den Ham. Drie jaar geleden werd ze opgeslagen op de gemeentewerf in Vroomshoop.

Op 27 mei 2009 ontmoette ik Willem Faas en Harm Scheper in het Expositiehuis Den Ham. Ik begon met hen over de mogelijke terugkeer van het 'Liggend naakt'. Prompt begonnen beide heren enthousiast te vertellen. “Hier zit een heel verhaal in. Ik moet een afspraak maken, waarop we rustig kunnen bijpraten”, dacht ik meteen en dat beloofde ik beiden gelijk. Echter, met de zomer en de vakantie in het vooruitzicht, werd dat toch nog even uitgesteld. Totdat ik eind 2009 hoorde dat Willem Faas, bijna twee maand na mijn ontmoeting met hem in het Expositiehuis, was overleden. Ik belde Harm Scheper en de afspraak was alsnog gauw gemaakt voor januari 2010. Wat er vanaf die afspraak ruim een half jaar lang zou gaan gebeuren, had ik nog geen flauw vermoeden... "Bezeten" zou ik ervan worden.

Uiteindelijk bracht ik heel trots op zaterdagmiddag 10 juli op de Eierhal aan de Brinkstraat in Den Ham samen met kunstminnende Hammenaren een champagnetoost uit op de terugkeer van 'Truus'.

Jan van der Kolk

"Een indrukwekkende en zeer gedetailleerde geschiedenis"
Clara de Vos van Steenwijk barones Van Pallandt

"Een heel boeiend onderzoeksrapport"
Kristian Garssen, collectiebeheerder Museum De Fundatie, Heino

Liggend naakt

Van tekenaar tot beeldhouwer

Charlotte van Pallandt nam in 1926 in Parijs les van de ‘kubist van het eerste uur, Gauguin-bewonderaar en Rubenskopieerder’ André Lhote.
Gedurende dit intense studiejaar op de Académie-Lhote tekende Charlotte van Pallandt een 'Liggend naakt'.

Haar latere tekeningen en schetsen hoorden in de Nederlandse kunst van de twintigste eeuw tot de meest gewaardeerde beeldhouwerstekeningen. Zo werd Charlotte van Pallandt een ‘portrettiste van internationale allure’.

De architectuur van ‘het liggend naakt’ is die van de school van Charles Malfray (1887-1940) op de Académie Ranson in Parijs, waar Charlotte van Pallandt in 1935 wekelijks les kreeg. Malfray leerde haar het beeldhouwen. Charlotte zei dat ze “alles” aan haar ontmoeting met Malfray te danken heeft.

Het eerste thema dat Charlotte van Pallandt in haar monumentale beelden behandelde, was een liggende figuur. Dit beeldtype is in de loop der jaren in talloze kleine studies gegroeid.
Haar liggende figuur is een typisch ‘Van Pallandt houding’: een vrouwelijk figuur ligt op haar half naar achteren gekantelde rechterzij, haar bovenlichaam richt zich op, steunend op de rechterhoek van haar gebogen rechterarm, het rechterbeen en de voeten treffen elkaar en de kop kijkt uit de tamelijk ingewikkelde lichaamsknoop weg. Van achteren is het beeld een stuk eenvoudiger: de opgetrokken linkerknie, de schuins oplopende en tevens kantelende rug en de kop daar weer schuin op.

Interessant hiermee is te vergelijken het liggend naakt van Michelangelo, ‘De nacht’ (1525 Florence, San Lorenzo, kapel van De Medici).

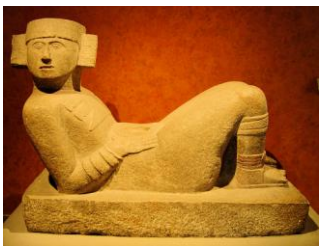

Een tweede vergelijking is het befaamde type Toltekenbeeld ‘Chac Mool’ (105x149, coll. Museo Nacional, Mexico).

Vanaf 1951 maakte Charlotte van Pallandt een reeks kleine beeldjes in gips, brons of bruin marmer naar het model Truus Trompert op de Academie voor Beeldende Kunsten.
“Iedere stand die zij aanneemt, is meteen een beeld”, zei Charlotte van Pallandt al tekenend over haar.

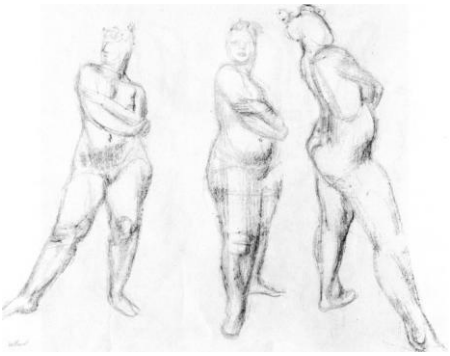

Truus Trompert: "Poseren is hard werken. Vaak moet het model om de vijf minuten van stand veranderen, doch minstens zo vermoeiend is het 10 of 20 minuten één bepaalde stand vol te houden. Het is niet alleen het volhouden. Je moet ook de klas steeds opnieuw weten te boeien met nieuwe standen. Je moet aldoor een bron van inspiratie zijn. De standen zijn voor een beeldhouwer heel anders dan voor een schilder."
Truus verdiende overdag fl 1,70 tot fl 2,50 per uur, 's avonds iets meer.

voorstudie, 1954

brons, 1954

Van diverse kleine liggende naakten zijn meerdere bronzen gemaakt in o.a. 1966 en 1967. Hoewel het aantal gietsels officieel moest worden bijgehouden, vertelde bronsgieter Maarten Smit dat hij er later nog wel 's wat bij moest maken. Charlotte van Pallandt hield dat dan weer niet zo precies bij. Zij wilde dat zoveel mogelijk mensen van haar kunst genieten zouden.

Hoewel Charlotte van Pallandt al in 1943 een 'Zittende figuur' (pouillenay steen, 90x66x85) hakte in Amsterdam (ontwerp, Parijs 1939), zette zij rond 1960 haar reeks stenen beelden in ‘monumentale’ stijl voort. Het zijn beelden voor buiten en dus monumentaal, maar ook monumentaal vanwege hun formaat. Het is de architectuur uit de school van Malfray, ‘een organisatie van zo veel mogelijk kleine vlakken binnen zo weinig mogelijk grotere’ Mogelijk was aan deze monumentale vormgeving de invloed van Henry Moore niet vreemd gebleven. Charlotte van Pallandt bewonderde zijn werk zeer.

De ‘Zittende figuur’(1962, Euville steen, 110x100x80, Clarissenbolwerk, Alkmaar) is qua grootte vergelijkbaar met het ‘Liggend naakt’.

Deze monumentale beelden leidden uiteindelijk tot haar grootste beeld, het hardstenen monument ‘Wilhelmina’ (h. 300). Dit op 4 mei 1968 door koningin Juliana onthulde beeld staat aan de rand van het Park bij de Euromast in Rotterdam en verbeeldt Koningin Wilhelmina als een onverzettelijke vrouw. In 1987 werden twee bronzen afgietsels van het beeld gemaakt. Eén staat tegenover paleis Noordeinde in Den Haag, het andere siert de tuin van kasteel Het Nijenhuis/De Fundatie in Heino. Het gipsmodel staat in museum De Fundatie, Zwolle.

Tekening, steen, gips, brons

In 1959 maakte Charlotte van Pallandt een studietekening (38 x 53 cm) voor een beeld in kalkzandsteen of muschelkalksteen, (80x140x75).

In 1963, toen ze Ridder in de Orde van Oranje-Nassau werd (in 1973 werd ze bevorderd tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau), maakte ze deze ‘liggende figuur’.

Het werd nog in datzelfde jaar onder catalogusnummer 79 tentoon gesteld in het toenmalige Gemeentemuseum Arnhem tijdens de tentoonstelling 'Beeldhouwkunst 1813-1963'.

Op advies van de beeldhouwers Mari Andriessen en Nic Jonk werd het stenen beeld in 1964 door de gemeente Bloemendaal aangekocht voor 6800 gulden. Op vrijdagmiddag 18 september 1964 werd het door burgemeester dr. D.H. Peereboom Voller onthuld. Tot op de dag van vandaag kreeg het een prominente plek in het Wethouder Laanplantsoen aan de Burgemeester Den Texlaan in Aerdenhout.

Ook werd in 1963 een gipsmodel gemaakt.
Bronsgieter Ben Joosten: “Zeker in die tijd is het not-done en niet gebruikelijk voor beeldhouwers om van een gehakt beeld een gipsmodel te maken en zo een beeld te reproduceren. Dat is een te gemakkelijke manier. Dat werd niet gewaardeerd in de kunstenaarswereld. Vrijwel altijd wordt voor een bronzen beeld een geboetseerd model gebruikt. Dit gipsmodel moet dus gemaakt zijn toen de gehakte versie nog in haar atelier in Noordwijk stond.”
J.A. baron De Smeth (zoon van Charlotte's zus) had nog nooit gehoord dat tante van een gehakt beeld een gipsmodel maakte. Logischer vond hij dat van een gipsmodel een beeld werd gehakt. Dat gebeurde namelijk heel veel. Clara de Vos van Steenwijk barones Van Pallandt (dochter van Charlotte’s broer) bevestigde dat het gipsmodel waarschijnlijk gemaakt is, voordat het gehakt is in steen. Zo maakte Charlotte van Pallandt ook eerst een gipsen beeld van vorstin Wilhelmina, waarna ze dit model gebruikte voor het stenen beeld.

Op 20 oktober 1964 krijgt Ben Joosten van Charlotte van Pallandt opdracht om het "groot beeld liggend" (ordernummer 800) in brons te gieten in zijn bronsgieterij in Soest voor de aanneemsom van 4000 gulden.

Datum	Opdrachtgever	Omschrijving	Orderno	sh	gw	vo	gi	cis	pat	alg	dio	tot	Aanneem som		Diversen
20/10/64	Pallandt	Gr. bld liggend	800	45	60	40	12	50			4	211	4000	-	✓

Het is daarna enkele malen te bewonderen tijdens een expositie in Sonsbeek (Oosterbeek/Arnhem, 1966) en in De Keukenhof (Lisse, april 1968).

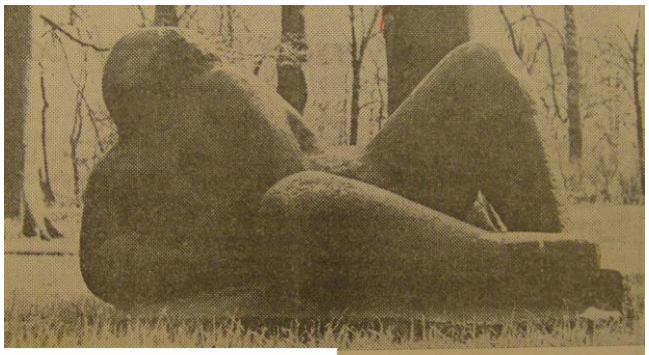

Liggende figuur (brons) van Charlotte van Pallandt.

Het gipsmodel werd geëxposeerd in het Gemeentemuseum in Den Haag (september-november 1968) en in De Reehorst in Ede (december 1975).

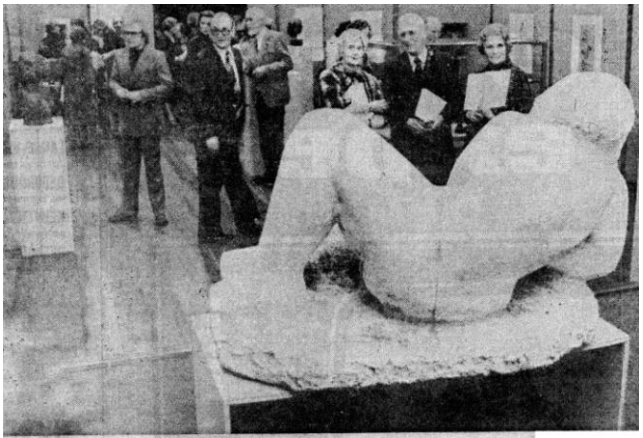

De kunstenares (l) met de burgemeester van Ede en mevrouw Slot bij een gipsen model.

Opvallend is dat in de monografie en tevens volledig geïllustreerde oevre-catalogus 'Charlotte van Pallandt, Beelden en tekeningen' van Lambert Telgenbosch ('de Van Pallandt-kenner bij uitstek') en Marian Koekkoek wel het gehakte beeld vermeld staat, maar niet het gipsen en/of het bronzen beeld. Koekoek: "Charlotte heeft ons er niet meer over verteld dan datgene wat we vermeld hebben." Barones Clara van Pallandt: "Het kan best zijn dat zij het trieste verhaal van een slecht gegoten brons niet aan Tegenbosch verteld heeft. Ik weet dat zij doorgaans streng was op de kwaliteit van haar bronzen en dat zij in het verleden verschillende gieters dan ook niet meer wou gebruiken. Uiteindelijk werden haar bronzen alleen aan de gieters Binder, Smit en Maaskant toevertrouwd."

Bronsgieterij
A Cire Perdue

Fa. M.N.R. Joosten in Soest werd sinds 1957 geleid door Ben Joosten (1931). Het was een bronsgieterij van internationale reputatie waar de topstukken van de Nederlandse beeldhouwkunst uit de jaren zestig gestalte kregen. In 1971 is de gieterij ontmanteld, omdat deze moest wijken voor de nieuwbouwplannen van de gemeente Soest. Oorspronkelijk bestierde Ben Joosten met zijn broer Mart en zwager Gerard de Groot een bronsgieterij waar toonaangevende kunstenaars als Mari Andriessen, Wessel Couzijn, Charlotte van Pallandt, Carel Kneulman, Lotti van der Gaag en Ian Pieters hun beelden lieten gieten.

Gietproces

Bij holle beelden wordt met een binnenmal (inbedmassa) gewerkt. Deze mal wordt vastgehouden met stalen pinnen door de massa en de was te steken. De reden is omdat het brons niet te dik mag zijn, anders krijgt men krimpverschijnselen. Wanneer de mal hard gedroogd is wordt de was in een oven zeer langzaam uitgestookt (15 tot 20 uur soms langer naargelang de grootte van de mal). De eerste 3 uren mag men niet hoger gaan dan 100° tot 150° graden Celsius daarna wordt de temperatuur langzaam verhoogd tot 600° tot 700°C. Tijdens dit proces smelt de was verdampt of opgevangen.
Na het afkoelen wordt de mal (mallen) in een bak geplaatst met zand. De reden hiervoor is dat de mal nog extra steun krijgt en ook als veiligheid moest er een mal tijdens het gieten breken dat de vloeibare brons opgevangen wordt in het zand.
Het brons wordt nu gesmolten in een smeltkroes die zich in de gasoven bevindt tot een temperatuur van 1200°C met een gasbrander op propaan. De temperatuur wordt gemeten met een pyrometer. Het brons wordt na het bereiken van de goede temperatuur in de mallen gegoten. Drijvende slakken worden afgeschept zodat ze niet in de gietmallen terecht komen. De mal (mallen) laten afkoelen en voorzichtig openen (weg kappen).
Wanneer de mal volledig verwijderd is heb je een bronzen beeld met de giet en ontluchtingskanalen er nog aan. De gietkanalen en ontluchtingskanalen worden afgeslepen en het beeld wordt opgekuist.
Daaropvolgend wordt een patine laag aangebracht en nadien nog een waslaag om de patine te beschermen.
Dan rest enkel nog het opblinken van het beeld.

Van Heino naar Den Ham

De Stichting De van der Schuerenfonds (genoemd naar Johannes Baptista Gerardus Maria ridder de van der Schueren, Commissaris van de Koningin in Overijssel van 1946-1964), c.q. de Culturele Raad voor Overijssel kocht rond september 1968 van Charlotte van Pallandt een liggende vrouwenfiguur aan ter plaatsing in de Beeldenroute Overijssel. Bij akte van schenking door de Stichting De van der Schuerenfonds ontving de nieuw opgerichte Stichting Beeldenroute Overijssel (met o.a. bestuurslid dhr. Hannema) op 18 december 1968 vijf beeldhouwwerken, waaronder bronsplastiek (79 x 130) voorstellend een liggend naakt van Charlotte van Pallandt, waarde 9000 gulden. In afwachting van een mogelijke koper werd het tijdelijk opgeslagen, maar niet geëxposeerd, in 't Nijenhuis in Heino (Nu: Fundatie).

Ter verfraaiing van het op 9 oktober 1970 nieuw geopende gemeentehuis aan de Brinkstraat 3 in Den Ham kocht de gemeente Den Ham op initiatief van burgemeester A. van Walsum en in kader van een subsidieregeling op 8 september 1970 voor 15000 gulden van de St. Beeldenroute Overijssel een 'liggend vrouwefiguur' ('liggend vrouwelijk naakt'). In een aantekening werd geschreven de kosten te "verdisconteren in de afrekening gebouw gemeentehuis". Op 8 oktober 1970 vertrok voor een verzekeringswaarde van 20 duizend gulden "een bronzen naakte dame" per auto van Heino naar Den Ham.

Hammer gemeentesecretaris H. Konijnenberg schreef later dat dit beeld als een "verworven monumentale en achter het gebouw opgestelde 'Beeld van een liggende vrouw' werd neergevlijd achter het gemeentelijke bestuurscentrum".
Helaas gebeurde dat toen op een sokkel van enkele bielzen.

In het verslag van de bijeenkomst op 24 februari 1971 van de St. Beeldenroute Overijssel werd voorgesteld de burgemeester van Den Ham te benaderen "om snelle afhandeling van de transactie Beeld Charlotte van Pallandt".

DEN HAM
21 **Charlotte van Pallandt**
'Liggend naakt'. Brons, aangekocht door de Gemeente Den Ham, 1971 en opgesteld achter het stadhuis.

Het beeld werd vanaf het begin in 1971 opgenomen in de Beeldenroute Overijssel.
Doel van de St. Beeldenroute Overijssel was "om de beeldhouwkunst in al zijn uitingsvormen en stijlen onder de aandacht van de mensen te brengen door beelden te plaatsen op die plaatsen, waar ze het best tot hun recht komen. Niet slechts op geijkte plaatsen, zoals plantsoenen".

Restauratie

In 1977 constateerde de gemeente Den Ham grote schade.
De firma Joosten uit Soest, dé vaste bronsgieter van Charlotte van Pallandt, had het beeld in brons gegoten, maar tijdens het gietproces waren blijkbaar de pinnen (ankers) te heet geworden waardoor het brons is gaan inzakken. De wand werd op die plekken dun en daardoor ontstonden er later gaten met roestvorming.
Nog in hetzelfde jaar 1977 herstelde de bekende kunstenares Jannie Brugman - De Vries uit Bornerbroek het beeld. Zij lapte het op met plastic en polyester.

Op 6 november 1977 schreef secretaris A.C.A.W. Baron van der Feltz (Kasteel Het Nijenhuis) namens de St. Beeldenroute Overijssel dat een bezoek is gebracht aan de 'liggende vrouwenfiguur': "Ons is gebleken dat een beschadiging in het brons zit dat naar ons oordeel vakkundig zal moeten worden behandeld. In verband hiermee schreven wij de beeldhouwster Charlotte van Pallandt om een advies. Zodra er bericht van haar is binnen gekomen, zullen wij u hierover inlichten."
Op 27 januari 1978 antwoordt burgemeester Van Walsum: "Wij delen u mede dat in onze opdracht de beschadiging in het brons reeds door mevr. J. Brugman-De Vries was gerepareerd voordat wij uw schrijven ontvingen. Er vanuit gaande, dat de gemeente als eigenaresse van het beeld daarvoor ook de zorg heeft, hebben wij, niet bekend met mogelijke andere usances terzake, de genoemde kunstenares verzocht de beschadiging te herstellen."

Opnieuw gegoten

Kinderen uit de buurt speelden graag op en rondom het beeld. Ondeugende Hammer jongeren legden wel 's een bosje rode rozen in Truus' kruis, maar zij werden ook verantwoordelijk gehouden voor het omver gooien tijdens de jaarwisseling 1985/1986. Truus lag op haar rug. Toen constateerde de gemeente nog veel meer schade dan in 1977. Deze was niet veroorzaakt door de jongeren. De gemeente had blijkbaar in 1970 een beeld gekocht van slechte makelij!

Adjunct directeur Gemeente Werken Harm Scheper: "Het was om te huilen, zo verrot was het beeld van binnen." Met de Culturele Raad werd overlegd of reparatie mogelijk was.

In 1986 deden Van Pallandts bronsgieter R.A. Maaskant uit Brummen en stafmedewerker Beeldende Kunsten van de Culturele Raad Overijssel dhr. P.G. Boeschoten onderzoek in overleg met voormalig directeur A.A. Maaskant van 't Oversticht . Zij concludeerden al gauw dat het beeld niet meer te repareren was. "De reparatie is slecht uitgevoerd. Populair gezegd: uitstel van executie. Het bronzen beeld is als het ware overtrokken met een kunststoflaag die nota bene ook nog een patine heeft meegekregen om brons te suggereren. Het is evident dat de kunststoflaag verhardt en t.z.t. gaat breken. Nu kan het zijn dat mevrouw Brugman in overleg met de gemeente tot deze vorm van restauratie heeft besloten. Correspondentie daarover bestaat niet. Dat zij het beeld in slechte staat heeft aangetroffen staat vast."

Tijdens een bezoek van Maaskant en Boeschoten op 22 mei 1986 concludeerden beiden: "Er is sprake van een misgietsel. Met andere woorden: een bijzonder slecht gegoten bronzen beeld. Het beeld is nauwelijks aan de binnenkant afgewerkt. Overal zitten gaten en zijn zwakke plekken ontstaan door roestvorming en kernstukken die niet verwijderd zijn. Het beeld bevindt zich aldus in een bijzonder slechte staat en zal in de komende jaren steeds slechter worden. Na verloop van tijd zal de huidige kunststoflaag overal breken en moet voor het voortbestaan van het beeld worden gevreesd. Wij hebben aanvankelijk de mogelijkheid onderzocht tot een gedeeltelijk herstel, n.l. het te ontdoen van de polyester laag en trachten de gaten te dichten. Maar het feit dat al eerder werd gekozen voor een polysterlaag is al

indicatief, in de betekenis dat het hele beeld in een slechte staat verkeert. Een enkel gat of zwakke plek is te herstellen, maar in principe zal een nieuw gegoten beeld onontkoombaar zijn."

Gerhard Boeschoten schreef op 23 april 1987 aan adjunct directeur Gemeente Werken Harm Scheper dat hij via een bevriend beeldhouwster vernam dat Charlotte van Pallandt de contacten met bronsgieter Joosten had verbroken. "De reden laat ik maar in het midden."
Daarop werd contact gezocht met bronsgieter Maarten Smit in Brummen, die nu voor Charlotte van Pallandt werkte. Smit kwam 25 april 1987 in Den Ham kijken naar het beeld.

Voor het nieuw te gieten beeld moest wel het indertijd vervaardigde gipsmodel beschikbaar zijn.

Bronsgieter Maaskant ging niet gelijk over tot actie richting Charlotte van Pallandt. Er ontstond enige vertraging. Bronsgieter Maarten Smit werd bereid gevonden van advies te dienen. Vaak stonden veel gipsmodellen te verkommeren in de tuin van Charlotte van Pallandt. Gelukkig lag in haar tuin ook nog het originele gipsmodel van het liggend naakt. Smit overlegde met Van Pallandt in hoeverre dit model nog gebruikt kon worden bij een nieuw gietsel.

De Culturele Raad Overijssel bekeek nu ook in Aerdenhout de gehakte versie van het beeld: "Al was het alleen maar om naar de sokkel te kijken. Want ook over de bielzen sokkel in Den Ham zijn wij, evenals mevrouw Van Pallandt, niet erg te spreken."

Samenvattend concludeerden de onderzoekers dat het beeld er "beestachtig" uitziet. "Zo erg zelfs dat de samenstellers van de folder van de Beeldenroute Overijssel het materiaal van het beeld abusievelijk aanduiden met kunststof, terwijl het brons is. Er zijn circa 10 gaten te onderscheiden. Het beeld is overal opgevuld met dubieuze materialen en het is overgeverfd. Het behoeft geen nader betoog dat wij de artistieke kwaliteit en de kunsthistorische waarde van het beeld voor de gemeente en voor Overijssel van uitzonderlijk belang achten. Wij adviseren u dringend het beeld overeenkomstig onze advisering te 'herstellen'."

Bronsgieter Maarten Smit wilde het beeld opnieuw gieten. Charlotte van Pallandt ("lief mens", M.S.) ging akkoord en wilde zelf graag helpen met het gieten c.q. het corrigeren. De kosten bedroegen 16 duizend gulden incl. BTW, all in.
Ook de 'sokkel' moest vervangen worden door een echte sokkel van blauwe hardsteen. Deze kosten werden geraamd op 1500 gulden. Maaskant en Boeschoten stelden voor een sokkel te laten leveren door de gerenommeerde steenhouwer, de fa. Beernink te Hattem/Zwolle.

In een raadsvoorstel vroeg het college van B & W op 26 mei 1987 "mogelijkheden om gelden (FL 17.500) vrij te maken, zo mogelijk voor 1988". Verder pleitte het college ervoor om het beeld "op een meer openbare plaats te geven, opdat meer mensen het kunnen aanschouwen (al dan niet bewonderend)."

Om de kosten te betalen werd op 8 september 1987 via de Provincie Overijssel subsidie aangevraagd. "De Culturele Raad Overijssel is met de gemeente Den Ham van mening dat de artistieke kwaliteit en de kunsthistorische waarde van het beeld voor de gemeente en voor Overijssel van uitzonderlijk belang zijn. Wij zagen een zo belangrijk beeld niet graag voor Overijssel en de gemeente verloren gaan. De financiële positie van de gemeente is echter van dien aard dat het behoud van het beeld, middels het opnieuw gieten ervan, zonder financiële ondersteuning van provinciale zijde niet mogelijk is."

Hoewel de Culturele Raad Overijssel bij monde van dhr. P.G. Boeschoten positief adviseerde, reageerden Gedeputeerde Staten negatief met als argument dat het om

“herstelwerkzaamheden” betrof. Boeschoten: “Onze door vele deskundigen ondersteunende argumentatie dat het om een zeer waardevol beeld ging voor Overijssel, kon het college van G.S. niet overtuigen.”

Toen kwam sponsoring door derden in beeld. Tijdens een vergadering in november 1987 van de Industriekring Vroomshoop Den Ham Vroomshoop lanceerde burgemeester Van Overbeeke het idee van sponsoring bij voorzitter H. Ph. H. Haverkort.

Directeur M.R. Schalij van de Culturele Raad Overijssel verzocht 18 januari 1988 Industrie Kring Vroomshoop en Omgeving om financiële ondersteuning. Naast de artistieke kwaliteit benoemde Schalij nog een argument: “Het beeld markeert in het werk van Charlotte van Pallandt een belangrijke periode. Het bezit voor Overijssel nog een extra bijzondere betekenis: het beeld van Den Ham mag beschouwd worden als het eerste overtuigende begin van haar reeks monumentale beelden die met het beeld van koningin Wilhelmina wordt afgesloten. Het beeld in Den Ham is geen verbeelding van iemand en niet puur een ding, al heeft het van beide iets. Het motief betekent Charlotte van Pallandts permanente geboeidheid door zowel de menselijke figuur als de zuiver plastische vorm daarvan. Dit figuurbeeld ontleent in de allereerste plaats haar kracht aan de plastische volumes, die de individualiteit uitschakelt. Het is een prachtig evenwicht tussen de plastische constructie van het beeld en het gevoel van de menselijke figuur. In de reeks monumentale beelden past ook het beeld van koningin Wilhelmina dat onlangs in Den Haag is onthuld. Het beeld in Den Ham krijgt daardoor extra betekenis omdat een afgietsel van het Wilhelmina-beeld ook in Overijssel (Heino) staat."
"In haar werk aldus concentreert Charlotte van Pallandt zich op vorm en volume. Het oeuvre is niet groot, maar de beelden die haar kritisch oog goedkeurt om in brons gegoten te worden, kenmerken zich door een kwaliteit, die aansluit bij de grote klassieke traditie van de Europese beeldhouwkunst. Een herkenning van haar belang was haar expositie uit 1981 in het belangrijkste museum dat we in Nederland kennen als het om 20e eeuwse kunst gaat, het Stedelijk Museum Amsterdam.”

Ook Schalij bepleitte een andere locatie voor het beeld, “een prominente plek in Den Ham”.

Schalij noemde Janny Brugman-De Vries “een onvoldoend geschoold professioneel beeldhouwster”.

Diezelfde maand nog liet IKVO weten de ‘restauratie’ te willen sponsoren.
Op 19 april 1988 schreef IKVO onder haar leden actie te hebben gevoerd om te komen tot ‘rehabilitatie’ van het beeld. Er werd 11.500 gulden toegezegd.

De gemeente was bereid 2.000 gulden beschikbaar te stellen.

Het Olga Heldringfonds (c.q. Fundatie Van den Santheuvel, Sobbe in Amsterdam) draagt via de Culturele Raad Overijssel 4500 gulden bij. Daarmee was “eerherstel” mogelijk geworden.
Uit contacten met Charlotte van Pallandt bleek dat ook voor haar gold: hoe eerder hoe beter.

Op 1 juli 1988 gaf de gemeente Den Ham bronsgieter Maarten Smit in Brummen opdracht om het beeld uiterlijk voor 1 april 1989 opnieuw uit brons te gieten. “Het bestaande beeld dient daarna te worden vernietigd.” Smit moest een verklaring ondertekenen dat dat ook zou gebeuren. De opbrengst van het brons van dit eerste beeld werd in mindering gebracht van het tweede beeld.
Op 13 juli 1988 schreef kunstgieterij ‘Rhienderen’ aan de Voorsterweg 81-83 in Brummen dat het vervaardigen duizend gulden duurder uitvalt, 16000 dus. De gemeente werd verzocht voor de aanvang van de werkzaamheden 5.000 gulden over te maken, bij het gieten van het beeld in brons 6000 gulden en 5000 gulden bij aflevering.
Het patineren van het beeld gebeurde door Maarten Smit in overleg met Charlotte van Pallandt.

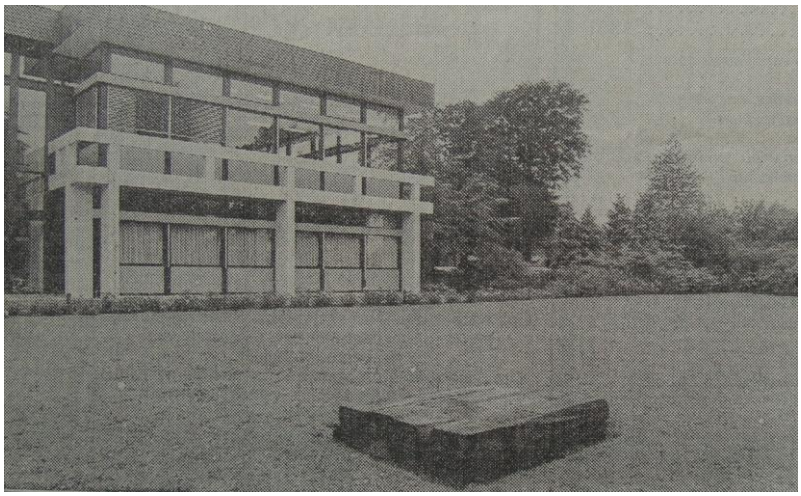

"De dame uit Den Ham is even weg", kopte weekblad De Koerier op 20 juli 1988. "Een lege, kale plek is alles wat er rest. De sokkel staat er verlaten bij. Het grasveld heeft opeens zijn allure verloren. De dame: het beeld van brons, dat niet juist was gegoten. De dame vertoeft nu in Brummen, waar ze nog één keer wordt gegoten. Volgend voorjaar zal ze naar verwachting weer het grasveld opsieren."

Op 7 december 1988 schreef Maarten Smit aan de gemeente Den Ham dat de werkzaamheden aan het beeld 'liggend naakt' zijn begonnen.

mei 2010
De bronsgieterij van Smit in Brummen is niet langer meer in gebruik.

In een gesprek tussen de heren Boeschoten en gemeentelijk ambtenaar A. Huiskamp wordt op 9 februari 1989 afgesproken dat de patine donkergroen wordt en "de huid wordt gladder dan het was".
Niet iedereen schatte het beeld op haar waarde. GPV fractievoorzitter Henk Veurink sprak er zijn afkeuren over uit: "Dit beeld moet achter ons gemeentehuis op het gazon. Desnoods onder een rododendron". Die opmerking leverde hem in de Hammer raadzaal een daverend gelach op, maar dat deerde hem allerminst. Een prominente plaats van het beeld voor het gemeentehuis was voor hem een en andermaal niet acceptabel. Wellicht had Veurink meer moeite met het woord 'naakt' dan met een mogelijk aanstootgevend beeld. Ook RPF fractievoorzitter Gerrit Reuvers toonde zich een voorstander van een plek achter het gemeentehuis. "Ik denk dat u bij doorgang van deze plannen veel mensen in onze gemeente kwetst", zei hij tegen het college van B & W.

Ondertussen werd druk nagedacht over een mogelijke onthulling van het nieuwe bronzen beeld. Dhr. Boeschoten opperde het idee om koningin Beatrix te vragen. Het college van B & W stuurde H.M. Koningin Beatrix op 21 juli 1988 een brief: "Mede naar aanleiding van het feit dat mevrouw Van Pallandt over niet al te lange tijd negentig jaar hoopt te worden vragen wij ons af of het tot de mogelijkheden behoort dat u, of een ander lid van het Koninklijk Huis het beeld onthult. Lettend op de grote mate van betrokkenheid van de locale gemeenschap bij het Koningshuis, de jaarlijkse Oranjefeesten en het feit dat het hier een beeld van de dan negentig-jarige mevrouw Van Pallandt betreft hopen wij dat u ons verzoek in welwillende overweging wilt nemen. Eén en ander zal tevens in meer dan één opzicht een positieve impuls inhouden voor de locale gemeenschap." Opvallend in deze brief was dat gesproken wordt over 'een liggend figuur'.

Op 15 augustus 1988 reageerde de algemeen secretaris R.H. Loudon namens de Dienst van het Koninklijk Huis. De Koningin had "met belangstelling" kennis genomen van de inhoud van de brief. Echter: "Ik moet u tot mijn spijt teleurstellen. Aan een selectieve benadering van binnengekomen soortgelijke verzoeken valt niet te ontkomen Dit heeft geresulteerd in de overweging dat er onvoldoende aanleiding bestaat om positief gevolg te geven aan uw verzoek. Deze afwijzende reactie betekent geenszins gebrek aan belangstelling voor de gezamenlijke actie van de gemeente Den Ham, de plaatselijke Industriekring en de Culturele Raad Overijssel. Integendeel, het initiatief wordt geprezen waarbij de hoop wordt uitgesproken dat u op een andere passende wijze luister weet bij te zetten aan de onthulling van dit beeld."

Toen de eerste aanbetaling aan bronsgieter Smit in december 1988 werd gedaan, werd in februari 1989 nagedacht over wie dan wel het beeld zou kunnen onthullen. Voorgesteld werd WVC minister Brinkman, ex-voorzitter H.J. Vierssen van de Raad voor de Kunst of zijn opvolger J. de Ruiter, de cultuurspecialisten van CDA, PvdA en VVD of een tv-persoonlijkheid.

Op 12 april 1988 bekeek dhr. Boeschoten het intussen afgegoten beeld in Brummen. Daags erna had hij een "vruchtbaar" gesprek met Charlotte van Pallandt in Noordwijk. Tijdens dit onderhoud vertelde Van Pallandt in principe bereid te zijn de onthulling bij te wonen. Boeschoten: "Gelet op haar hoge leeftijd adviseer ik dhr. H. Haverkort (IKVO) te laten polsen of hij haar met de Renault Espace - een confortabel vervoermiddel voor een lange rit, een taxi lijkt mij minder geschikt - kan halen en brengen."

Charlotte van Pallandt ging akkoord met een expositie van een aantal tekeningen en klein plastiek. Dit kon via haar belangenbehartiger L. Telgenbosch geregeld worden.

Sokkel

"Het gesprek met Steenhouwerij Beernink verliep minder voorspoedig", zei Boeschoten. De prijzen waren sinds mei 1986 sterk gestegen. De sokkel kostte geen 1500, maar 2850 excl. BTW. Op 18 mei 1989 verstrekte de gemeente Den Ham opdracht voor het vervaardigen van een sokkel, kleur dolomiet (groen) voor een bedrag van 2000 gulden incl. BTW.

Op donderdag 15 juni 1989 wordt het beeld in Den Ham afgeleverd.

Onthulling

Op 16 mei nodigde burgemeester H. van Overbeeke gedeputeerde cultuur J. Dijkstra uit voor de onthulling op vrijdag 16 juni 1989 om ongeveer 15.00 uur.
Over de 'liggende figuur' schreef het gemeentebestuur en de Industriekring Den Ham - Vroomshoop in de uitnodiging: "Het beeld markeert in het werk van mevrouw Charlotte van Pallandt een belangrijke periode en mag beschouwd worden als het eerste overtuigende begin van haar reeks monumentale beelden welke periode wordt afgesloten met het beeld van Koningin Wilhelmina. Daarom wordt de artistieke kwaliteit en de kunsthistorische waarde van het beeld voor de gemeente en voor Overijssel van uitzonderlijk belang geacht."

In zijn speech sprak Dijkstra van een 'liggende figuur'. "Zeker in een tijd die zich kenmerkt door een herwaardering van de figuratieve kunst, mag een beeld van de 'grande dame' van deze kunststroming, Charlotte van Pallandt, niet ontbreken in de Overijssels beeldenroute. In een tijd, en ik denk dan met name aan de jaren zestig en zeventig, waar het abstracte beeld steeds meer terrein won, heeft Charlotte van Pallandt de zichtbare werkelijkheid niet uit het oog willen verliezen als voedingsbodem voor haar vertolkingen van de natuur. Het is haar kracht dat zij in staat is vrijelijk op de thema's in de natuur te variëren blijft. Zij streeft niet aan een eenvoudige kopie van haar model, zo liet zij een keer in het

tijdschrift Kunstbeeld schrijven, om de constructie, de compositie en de plastiek. ‘Als je aanvoelt hoe iemand is, dan komt het er vanzelf wel in’”.

Daags voor de onthulling door gedeputeerde J. Dijkstra las het college van B & W in een brief dat de provincie Overijssel toch 2500 gulden toezegde in de kosten van het restaureren van het kunstwerk ‘liggend naakt’. “De subsidie wordt toegekend als blijk van waardering voor de door u terzake ondernomen initiatieven. Wij zijn van mening dat het behoud van het betreffende werk van mevrouw Van Pallandt van belang is voor zowel de gemeente Den Ham als de provincie Overijssel.” Aan het eind van zijn toespraak deelde de gedeputeerde dit bij de onthulling ook mee aan de gemeente en de genodigden.
Heel jammer voor de organisatoren was de afzegging daags tevoren van de 91-jarige Charlotte van Pallandt. Harm Scheper: “Zij had zich zo verheugd op haar aanwezigheid bij de onthulling.” Vanwege het warme zomerse weer en haar hoge leeftijd durfde ze de reis van Noordwijk naar Den Ham niet aan. Ze was “blij” dat het beeld weer gegoten was.
Burgemeester J.J. van Overbeeke vertelde voorafgaand aan de onthulling dat hij Charlotte van Pallandt als groet een telegram had gestuurd.

Van Overbeeke: “Het beeld heeft nooit de plaats ingenomen die het verdient. Niet alleen is het min of meer verstopt bij het gemeentehuis, maar het beeld bleek ook van slechte kwaliteit. Er vielen in de loop der jaren steeds méér gaten in.” Van Overbeeke vond het “terecht” dat met financiële steun van IKVO het beeld nu wel de kwaliteit gekregen heeft, die het verdient. En: “Het is een beeld uit de meest creatieve periode van Charlotte van Pallandt.”

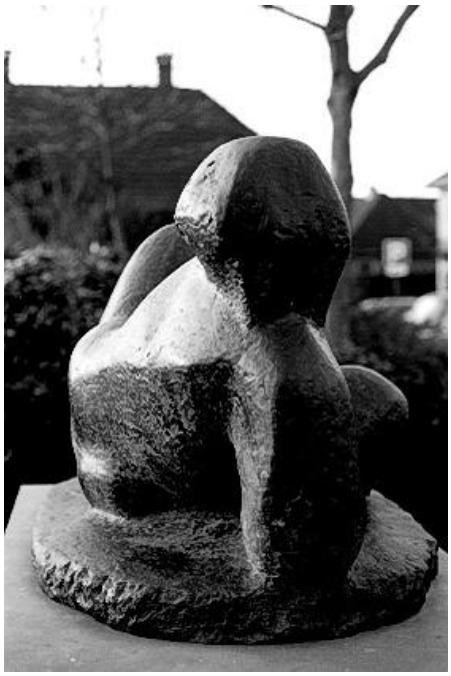

Expositie

Ter gelegenheid van deze onthulling werd van 16 juni t/m 7 juli een 'bescheiden' expositie met 16 werken van Charlotte van Pallandt ingericht op de bovenverdieping van het gemeentehuis. De opening van deze expositie was gelijktijdig met de onthulling van het beeld.

Eerst belde Hammer kunstenaar Willem Faas van de Tentoonstellingscommissie van de Oudheidkundige Vereniging Den Ham - Vroomshoop c.q. St. Expositiehuis en op 1 juni 1989 schreef de gemeente het Stedelijk Museum in Amsterdam met de vraag of men gebruik mocht maken van materiaal in het museum of uit het depot. Hoewel het Stedelijk Museum Amsterdam werd meegedeeld dat in de nachtelijke uren een beveiligingsdienst zou worden ingeschakeld, bleek in werkelijkheid dat Willem Faas de kunstwerken elke nacht opborg in de kluis. Ook oud-bestuurslid Wim Scheltens herinnerde zich nog de wijze waarop Faas zich druk maakte voor deze expositie: "Willem was tot alles in staat. "Harm Scheper: "Elke avond sjouwde ik met Willem Faas met de zware beelden naar de kelder." 's Morgens opende Wim Lindenhovius de kluis en bracht Harm Scheper ze weer naar boven.

Van Museum Boymans-van Beuningen Rotterdam kreeg men voor de drie weken durende expositie de kop van dichter A. Roland Holst (1963), staand naakt (de handen opgeheven ter hoogte van de schouders, 1952-4) op de grond zittend naakt met appel (ca. 1957), op de grond zittend naakt (1952-54), staand naakt (naar links gewend, de armen over de borst geslagen, 1952-54, h. 21 cm, verzekeringswaarde 25 duizend gulden) en frontaal zittend naakt (1952-4).
Het Stedelijk Museum Amsterdam stond 'Portret Carasso' (48x20x25 cm, 1969, brons gegoten, gepolijst) met een verzekeringswaarde 20.000 gulden af.
De Rijksdienst Beeldende Kunst in 's Gravenhage gaf het kunstwerk 'Koningin Wilhelmina' (met verzekeringswaarde van duizend gulden) in bruikleen.
Verder waren werken te bekijken uit de collecties van de Stichting Hannema-De Stuers Fundatie Kasteel Het Nijenhuis te Heino (reliëf in brons van Erasmus), van dhr. en mevr. Andrédelaporte uit Ommen en van de gemeente Den Ham (kop 'Juliana').

Gedeputeerde Dijkstra prees het "uitstekende initiatief" van de expositie. Verder nam hij met "tevredenheid" kennis van de recent opgerichte St. Expositiehuis Den Ham.

De Tentoonstellingscommissie van de Oudheidkundige Vereniging Den Ham - Vroomshoop, c.q. St. Expositiehuis Den Ham was "tevreden" over het verloop van de tentoonstelling. "Het aantal bezoekers is moeilijk in te schatten, want niet iedereen tekent het gastenboek. Maar het zijn er toch heel wat geweest in de afgelopen weken. Onder de bezoekers mensen uit Eindhoven en Dordrecht", zei Harm Scheper in TCTubantia. "Onze enige tegenvaller is dat we onvoldoende landelijke publiciteit hebben gekregen voor onze tentoonstelling. Dat komt voor een belangrijk deel doordat we alles in drie weken rond moesten zien te krijgen, waardoor we pas laat in de publiciteit konden treden."
Later vertelde Scheper dat men terughoudend moest zijn om aan deze expositie veel ruchtbaarheid te geven: "Het woord 'naakt' in Liggend naakt was namelijk zo beladen." Den Ham wilde daar niet teveel mee geassocieerd worden.

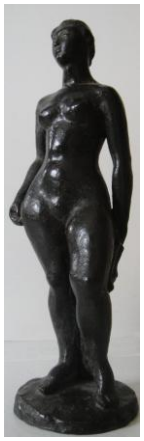

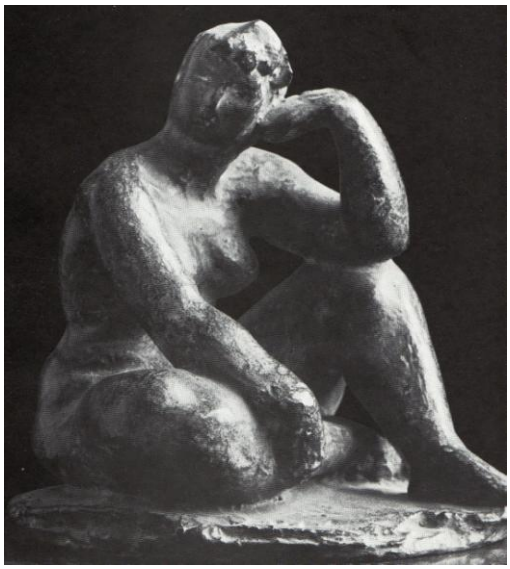

‘Kunst komt van kunst’

Van 10 september tot 8 oktober 1994 exposeerde Hammer kunstenaar Willem Faas (Amsterdam 15 mei 1928 - Den Ham 23 juli 2009) in het Expositiehuis Den Ham met ‘Kunst komt van kunst’.
In een radio-interview voor de lokale omroep vertelde Willem Faas bij de opening hoe hij aan de titel kwam van deze expositie: “Dat is vrij simpel. Bij het gemeentehuis hebben we een prachtig beeld van Charlotte van Pallandt. Dat heet Truus. Omdat het nu Open Monumentendag is en het Jaar van de Beeldhouwers vandaag ingaat, vond ik het erg leuk om het thema van Truus op te pakken en daar werk van te maken. Vrij abstract. Dat kun je ook zien. Ik heb Charlotte van Pallandt nog gebeld, ze is 96. Ik moest wel heel langzaam praten. Ze is een beetje doof. Toen stelde ik het haar voor of ze het goed vond. Je moet met allerlei auteursrechten rekening houden. En toen was het zo dat ze het schitterend vond. Ze vond het prachtig. Ze wilde er graag een foto van hebben. Die krijgt ze uiteraard. Dat spreekt vanzelf.” Of zoals Faas het in een krantenartikel verwoordde: “Truus heeft zowel voor mij als voor Van Pallandt model gestaan. Charlotte heeft in feite mij weer geïnspireerd met het beeld”. Al associërend heeft Faas er een eigen invulling aan gegeven die in hoofdlijnen spoorde met zijn andere werk. De doorwerkte huid, de krachtige en forse gebaren en het zichtbare proces van schilderen en overschilderen zetten de toon.

Naar de gemeentewerf

Met de verkoop van het voormalige Hammer gemeentehuis en de grond direct daarom heen ging de gemeente Twenterand vanaf september 2007 op zoek naar een nieuwe plek voor het beeld. Met enkele mensen van de St. Expositiehuis wandelde wethouder cultuur Freek Becker door Den Ham om een nieuwe locatie te vinden….

In afwachting van die nieuwe plek werd het 'liggend naakt' zolang weggezet op de gemeentewerf aan de Aziëlaan 16 in Vroomshoop.

‘Truus moet terug’

Precies 20 jaar nadat gedeputeerde Dijkstra het liggend naakt had onthuld, kwam het beeld op 27 mei 2009 ter sprake tijdens de door gedeputeerde Dick Buursink geopende jubileum-expositie ‘Kunst - werk aan de winkel’. Wethouder cultuur Jan Binnenmars meldde toen “als nieuwtje” dat het kunstwerk van Charlotte van Pallandt “op zeer korte termijn” terugkomt in Den Ham. Als nieuwe locatie noemde Binnenmars de plek Dorpsstraat-Brinkstraat, maar de ook aanwezige heren Willem Faas en Harm Scheper, die er 20 jaar geleden ook bij waren bij de plaatsing voor het gemeentehuis en zich hadden beijverd voor de expositie destijds, zagen het fraaie beeld liever toch meer richting Brink geplaatst.

Toen publiceerde kabelkrant Delta TV op zaterdag 16 januari 2010 het artikel ‘Truus moet terug’. In dit artikel pleitte Harm Scheper voor de oorspronkelijke plek: "Jammer dat de gemeente geen oog heeft gehad voor de plek waar eens het 'liggend naakt Truus' lag." Scheper was in 1989 nauw betrokken bij de herplaatsing van het beeld en roept vertwijfeld uit waar 'Truus' moet liggen. In elk geval niet op de gemeentewerf in Vroomshoop waar ze nu ligt opgeslagen. Scheper: "De grond had gemakkelijk buiten de verkoop gehouden kunnen worden."
Directeur L. Ekkel van Accuraat Accountants, eigenaar van het voormalige gemeentehuis, ziet het 'liggend naakt' niet zo zitten voor zijn pand: "Een beeld vanuit de voormalige gemeente is geen onderdeel van ons plaatje. Ik heb er ook geen gevoel bij. Het is niet mijn smaak." Ekkel zegt de parkeerplaatsen nodig te zijn en dat er daarom ook geen plek is om het beeld hier terug te plaatsen. Scheper zag het beeld dus liefst op de oorspronkelijke plek, maar als het niet anders kan, ging zijn voorkeur uit naar de Eierhal aan de Brinkstraat.

De 'kleikop' van Roelien Eenkhoorn zou dan wel verplaatst moeten worden. Naar de gemeentewerf? Ja, dat gebeurde dan ook geheel natuurlijk, want de boomstam waarop de kleikop was bevestigd, stond een winterlang schuin in de grond. Toen in het voorjaar het grootste deel van de kleikop kopzwaar bleek, viel deze (gelukkig) in het zand.
De verantwoordelijk ambtenaar kunst, werd in maart 2010 gebeld, maar verzuimde dit door te geven. Daarop werd een week later dhr. E. van der Heiden van de gemeentewerf gebeld met de mededeling dat het kunstwerk maar beter opgehaald kon worden. Nog diezelfde dag gebeurde dat en kreeg ook dit kunstwerk een plek op de werf, achter het ‘liggend naakt’. Zo werd de gemeentewerf het kunstdepot van Twenterand.

Overigens heeft de gemeente Twenterand nog zo’n ‘depot’, de EHBO en kolfkamer op de eerste verdieping van het gemeentehuis aan het Manitobaplein 1 in Vriezenveen. Daar staan meerdere kunstwerken ‘opgeslagen’. Eén daarvan is de kop ‘Juliana’ van Charlotte van Pallandt. Dit bronzen beeld stond jarenlang in de raadzaal van het intussen voormalige gemeentehuis aan de Brinkstraat 3 in Den Ham.

Ondertussen kwam het ‘liggend naakt’ voor een logeerpartij één keer van haar plek. Carnavalsvereniging De Smoezen uit Vroomshoop bedacht wat ludieks. De Smoezen wilden achter "de naakte waarheid" komen en ontvoerden haar (in overleg met de gemeente) op klaarlichte dag. Tijdens het carnavalsweekend lag het beeld daarom nabij de grote Puntbrug in Vroomshoop (enkele honderden meters van de gemeentewerf). Na de sleuteloverdracht op vrijdag 12 februari 2010 werd in aanwezigheid van cultuurwethouder Jan Binnenmars het beeld tijdelijk omgedoopt tot ‘Johanna, Janna van Binnenmarsch tot Puntkolck’. Prins Tom I stelde vast dat het liggend naakt zich prima thuisvoelt bij de studio van fotograaf Niek Erents waar topmodellen immers in en uit lopen.

De Smoezen gingen zorgvuldig met het beeld om. Voor de nacht werd ze keurig per heftruck de studio van Niek Erents binnengereden.
Na dit carnavalsweekend werd het weer teruggebracht naar de gemeentewerf.

Dit voorval zette Jan Lindenhovius, Dorpsdichter van Twenterand, aan het dichten.

Zij …….

Een bron van inspiratie!
Hèt stuk van 't hele dorp!
En dat op één steenworp
Van 't huis der democratie!

Zij had in één woord : gratie.
Het ambtenarendom
keek daag'lijks naar haar om.
Zij vormd' hun motivatie!

Maar wat een degradatie,
toen alles daar verdween
naar 't plein in Vriezenveen :
gedwongen emigratie!

En als een waardeloze prul
ligt zij nu als een stuk oud vuil
- 'k moet zeggen, dat 'k daar vaak om huil -
tussen gemeent'lijk werktuigspul.

In Smoezendonk is zij ludiek
aan de vergetelheid ontrukt,
zo van de opslagwerf geplukt!
Voorwaar, een daad, zeer sympathiek!

Toch vraag ik aan u, Heer van Kunst,
na deze tweede beeldenstorm,
als protagoon van wet en norm
vol deemoed slechts deez' ene gunst.

Als 't carnaval straks is gevierd,
en alles weerkeert naar normaal,
mag ik dan hopen, dat vol praal
zij d'Hammer pastorietuin siert?

Bij de informatie van de Gemeente Twenterand in Gemeentecontact werd op 29 april 2010 gepubliceerd:

Aangevraagde vergunningen

Burgemeester en wethouders van Twenterand maken bekend dat zijn binnengekomen:

Aanvraag lichte bouwvergunning:
Den Ham
- Aan het kerkpad tegenover Brinkstraat 1. Het plaatsen van een beeld (LB10141, ontvangen 12 april 2010)

en op 20 mei 2010:

Verleende vergunningen

Burgemeester en wethouders van Twenterand maken bekend dat:

Een lichte bouwvergunning is verleend voor:
Den Ham
- 'Kerkpad' tegenover Brinkstraat 1. Het plaatsen van een beeld (LB10141, verzonden 17 mei 2010)
(RB09440A, verzonden 11 mei 2010)

De Eierhal aan de Brinkstraat wachtte op de komst van Truus.

Dan, na bijna 3 jaar, kwam op donderdagmorgen 8 juli het ‘Liggend naakt’ terug.

Toosten op terugkeer

Voor een bijeenkomst en het uitbrengen van een champagnetoost werden het college van B & W van de gemeente Twenterand, de Oudheidkundige Vereniging, de Stichting Expositiehuis Den Ham, de Dorpsraad Den Ham, dhr. en mevr. Scheper, dorpsdichter Jan Lindenhovius met echtgenote en een zestal buren uitgenodigd.

In het Middendorpshuis vertelde Jan van der Kolk in het kort over de geschiedenis van het 'Liggend naakt'.

Bij deze gelegenheid werd verder met een handdruk van wethouder Jan Binnenmars en voorzitter Freek Miskotte bekrachtigd dat de bronzen kop 'Juliana' voor onbepaalde tijd in bruikleen wordt gegeven aan de Oudheidkundige Vereniging Den Ham-Vroomshoop.

Daarna wandelde het gezelschap naar de Eierhal. Daar las Jan Lindenhovius, Dorpsdichter van Twenterand, een gedicht voor:

. . . . . is terug!

Vandaag : reïntegratie
van haar, op wie ik val!
D' aloude eierhal
krijgt een redecoratie.

Daar ligt zij dan vol staatsie -
Waarlijk, het is gelukt :
aan d' Aziëlaan ontrukt! -
op een echt daaldersplaatsie!

Dank zij deez' installatie
schenkt 'Truus', als grande dame,
aan 't vrouwbeeld naam en faam :
Leve d' emancipatie!

Gij, Heer van Kunst, hield u niet doof,
neigde naar 't kunstprotest uw oor,
gaf aan de oproep ras gehoor.
't Is billijk, dat 'k u nu ook loof!

Zo leeft Charlotte van Pallandt voort,
hier in ons dorp : welk een voorrecht!
Zij was - dat dient gezegd -
een hele grote in haar soort.

Laat ons dan allen deze dag
begroeten als een ware gunst,
dat dit object van beeld en kunst
in zulk een vorm hier pronken mag,

en heffen, staand, het glas, vol vlam,
geheel van dorpse trots vervuld -
Jan van der Kolk, ook u zij d' huld' -
op 't liggend naakt van ons Den Ham!

Wethouder Jan Binnenmars (l) en initiatiefnemer Jan van der Kolk brachten daarna een eerste toost uit op de terugkeer van Truus.

Ook de genodigden toostten en dronken op de terugkeer.

De bronzen ‘meiden’ Truus en Juliana kregen dus deze dag weer een plek die ze verdienen! Alle reden om trots te zijn op twee prachtige beelden die weer in de openbare ruimte te bewonderen zijn. Precies zoals Charlotte van Pallandt dat ook bedoeld had. Iedereen moet van haar kunst kunnen genieten. Dat kan heel goed. Op de Eierhal waar tegenover Truus twee banken staan en in de expositieruimte van de Oudheidkundige Vereniging in het Middendorpshuis aan de Grotestraat 4.

Charlotte van Pallandt

Charlotte Dorothée barones van Pallandt werd op 24 september 1898 geboren. Zij groeide op in Schaarsbergen (Arnhem), waar zij samen met haar ouders, zusjes en broertje het landgoed Vrijland bewoonde. Het was een beschermd en weinig opwindend bestaan. Een schoolmeester kwam elke dag. Toen in 1913 het gezin naar Den Haag verhuisde, werd ze naar kostschool 'Kenthouse' in Engeland gestuurd. Ze voelde zich er verre van thuis, maar door te tekenen bestreed ze de eenzaamheid. Terug in Den Haag besloot ze haar artistieke talenten verder te ontwikkelen. Het was voor vrouwen van haar komaf niet gewoon om zich beroepshalve met de beeldende kunst op te houden. Haar eerste tekenlessen kreeg ze in 1918 van de Haagse schilder Albert Roelofs. In 1919 trouwde ze met diplomaat Joachim Adolph Zeyger graaf van Regteren Limpurg (1893-1943) en verhuisde naar Zwitserland. Na ruim 4 jaar was ze het huwelijkse leven, de diplomatenfeestjes en etentjes zat. Ze stapte in Bern op de trein naar Montreux en gooide haar trouwring het raam uit. Het was een even onherroepelijke als duidelijke keuze voor zichzelf en het kunstenaarsschap.

Ze woonde in 1926 in Parijs, waar ze eerst tekenles nam van André Lothe. Zijn strenge regels over het gebruik van kleuren stoorden haar uiteindelijk, en ze verliet zijn studio, om afwisselend in Nederland en in Frankrijk met beeldhouwen te experimenteren. Tot de Tweede Wereldoorlog leefde ze vooral in Parijs. Haar eerste serieuze pogingen om te beeldhouwen deed ze in 1929 en 1930. Het resultaat was een gipsen torso van een 17-jarig meisje, dat duidelijk haar inspiratiebron verraadt van de Franse beeldhouwer Maillol. Pas 44 jaar later werd het in brons gegoten.
In 1935 volgde ze bij Malfray een jaar lang beeldhouwlessen aan de Académie Ranson in Parijs. In tegenstelling tot Lhote liet Malfray zijn leerlingen vrij in het ontwikkelen van eigen stijlprincipes. En niet zonder resultaat. In 1937 exposeerde ze een portret van haar neefje Serge in het Nederlandse paviljoen op de Wereldtentoonstelling in Parijs, waarmee ze een tweede prijs won.

Na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog keerde ze in 1941 noodgedwongen terug naar Nederland. Hoewel zij al sinds 1930 lid was van de Nederlandse Kring van Beeldhouwers, zou zij eerst in de oorlog, toen ze clandestien een atelier betrok in de Amsterdamse Zomerdijkstraat, kennismaken met collega's als Piet Esser en de Italiaanse Nederlander Fred Carasso.

Ze was bijna 50, maar haar carrière zou eigenlijk nu pas beginnen. Een belangrijke inspiratie-bron was Truus Trompert, een naaktmodel dat zij via Carasso leerde kennen. Van haar zou ze gedurende vijftien jaar talloze tekeningen en sculpturen ('Truusbeeldjes') maken. Sinds haar eerste solotentoonstelling in 1948 bij Kunsthandel Santee Landweer in Amsterdam vestigde ze haar naam als beeldhouwer.
In de jaren '50 vormde ze samen met o.a. Ro Mogendorff de vrouwelijke kunstenaarsvereniging De Zeester. In 1958 was ze op de 29ste Biënnale van Venetië. Een jaar later won ze de prestigieuze Prix de la Critique.
Niet lang daarna stelde de Haarlemse beeldhouwer Mari Andriessen haar voor aan stadgenoot schilder Kees Verwey. Er groeide een hechte en blijvende vriendschapsband.

Charlotte in het kort

Zij is de grondlegster en een van de belangrijkste en meest gevierde beeldhouwers van de Nederlandse beeldhouwkunst van de 20ste eeuw, ‘de beeldhouwkunstige moeder des vaderlands’, ‘de koningin’ en ‘de grande dame’ van de Nederlandse beeldhouwkunst’. Zij is een van de beste Nederlandse portrettisten ooit.

Zij wordt beschouwd als lid van de 2e generatie van de Groep van de figuratieve abstractie, De Groep.

Met haar zelfgekozen naam Mussavira (=‘goddelijke kunst’) werd zij in 1941 leerling van de Soefi-beweging in Katwijk.

In 1958 was ze een van de Nederlandse vertegenwoordigers op de 29ste Biënnale van Venetië en een jaar later won Van Pallandt de prestigieuze Prix de la Critique.

Vanaf 1967 bewoonde ze een flat aan de Beeklaan in Noordwijk, maar werkte wel nog altijd in haar atelier verscholen in het bos aan de Gooweg.

Het meest bekende beeld van Charlotte van Pallandt is ‘Wilhelmina’ (1968), waarvan koningin Juliana opmerkte: “Het is precies mijn moeder”.

In 1978 roept ze de tweejaarlijkse Charlotte van Pallandtprijs uit, die wordt uitgereikt als aanmoediging voor veelbelovende, Nederlandse beeldhouwers onder de 35.

Haar laatste tentoonstelling hield ze in 1995 in Museum Beelden aan Zee, Scheveningen. Ze wilde eigenlijk niet meer exposeren “want ik heb geen nieuwe dingen meer en je kunt niet altijd met oud werk komen aanzetten.” Haar werk was te zien op in totaal 110 tentoonstellingen en in talloze openbare en particuliere collecties.

Ook haar werk wordt steeds vaker vervalst. In 1998 liep in Arnhem een vervalser tegen de lamp, die met siliconenrubber kopieën vervaardigde van beelden van o.a. Charlotte van Pallandt. De vervalsingen leken precies op de orginele kunstwerken.

Op 30 juli 1997 kwam een rustig einde aan haar leven. Ze werd op het laatst verzorgd in Groot Hoogwaak in Noordwijk. Op zaterdag 2 augustus werd ze begraven op begraafplaats 'Oud Eik en Duinen' in 's Gravenhage.

De erven bepalen welk beeld nog in brons gegoten mag worden.

Truus

Anna Sophia Maria Elisabeth Borghmans (1915-1977) was kunstenaarsmodel van beroep. Ruim veertig jaar lang was zij een begrip voor schilders en beeldhouwers. Ze groeide op in een Amsterdams arbeidersgezin dat elke cent goed kon gebruiken. Zus Rie en broer Cor stonden vaak model en ook Truus meldde zich aan bij de Rijksacademie van Beeldende Kunsten. "Een vriendinnetje vroeg me of ik voor haar wilde invallen. Maar ik viel bijna flauw van angst en bleef net zo lang achter het gordijn tot ze me kwamen halen. Ik heb de hele avond doodstil gezeten. Ik schrok van de massa, maar toch vroegen ze me terug. Elke keer als ik nieuwe gezichten zag, schaamde ik me. En elke avond als ik naar het atelier ging, zei mijn moeder: 'Denk erom, je gaat niet naakt!"

In 1937 trouwde ze met Bernard Trompert. Na de oorlog stond zij model voor bekende beeldhouwers als Mari Andriessen, Charlotte van Pallandt en John Rädecker. Trompert werd model uit noodzaak. Truus kwam terecht bij Fred Carasso. "Hij beeldhouwde alleen danseressen. Maar ik had vroeger ballet gedanst, dus die standen kende ik. Ten slotte begon ik te geloven dat ik het kon en is het mijn beroep geworden." Miljoenen mensen hebben haar aangestaard, slechts weinigen kennen haar naam. Maar de Nederlandse Maagd op de Dam in Amsterdam heet eigenlijk Truus. Zij stond model voor de trotse dame of de Vrede van John Rädeckers.

"Ik ben misschien wel een paar duizend keer geportretteerd, geschilderd, getekend en gebeeldhouwd," zei ze ooit. Maar haar begrafenis in 1977 werd slechts door enkele kunstenaars bijgewoond. Dat is minder vreemd dan het lijkt, want de overlijdensadvertentie in de krant meldde alleen het verscheiden van Anna Sophia Maria Elisabeth Borghmans. Onder die naam kende vrijwel niemand haar, want op de academie werden - uit gemakzucht of omdat de privacy dat vereiste - alle modellen Truus genoemd.

Vanaf 1952 heeft het beroepsmodel Truus Trompert Charlotte van Pallandt twintig jaar lang geïnspireerd. Aan de figuurstudies in de jaren vijftig bewaart Van Pallandt de beste herinneringen: "Ik had in Amsterdam een prachtig model dat mij volkomen lag. Alhoewel ik precies op dezelfde wijze werkte met ieder beeld, inspireerde Truus mij in 't bijzonder doordat ze zó plastisch mooi was. Dat was dus een extra." en "Prachtige bewegingen, inspirerend. Ze was ideaal voor me, elk van haar houdingen was een beeld. Er was iets dartels in de Truus-verbeeldingen, iets slanks en rijzends, de beweging van wat leeft en adem."

Eén van de docenten op de Rijksacademie merkte 's op: "Kinderen, kijk goed. Truus heeft geen benen, maar zuilen."

Eind jaren zestig poseerde ze voor het laatst. Dankzij het verzetsverleden van haar man Bernhard Trompert kreeg ze eindelijk een uitkering, het modellenbestaan was geen vetpot. Op 1 april 1977 overleed ze, 62 jaar oud.

Trompert beschouwde poseren als een vak. Gedurende haar veertigjarige loopbaan zou ze uitgroeien tot Nederlands meest bekende beroepsmodel. Met haar ronde, enigszins voloptueuze vormen was ze het ideale model voor schilders, tekenaars en beeldhouwers. Ze moet duizenden keren vereeuwigd zijn, door bekende en minder bekende kunstenaars. Trompert was een bezield model met een sterke artistieke persoonlijkheid. Ze was daarmee een bron van inspiratie voor beeldhouwers als Mari Andriessen, Hildo Krop en John Rädecker. Charlotte van Pallandt zag in elk van Truus´ houdingen een beeld.

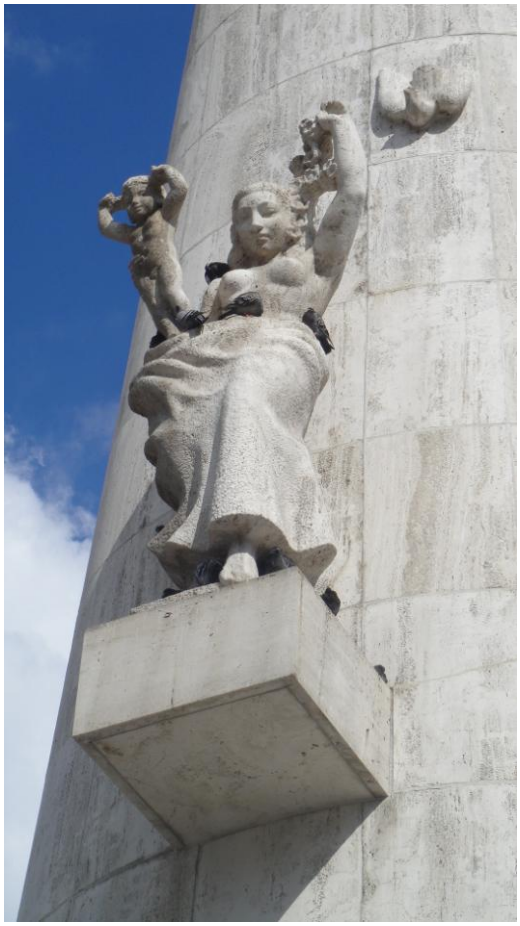

John Rädecker

Charlotte van Pallandt

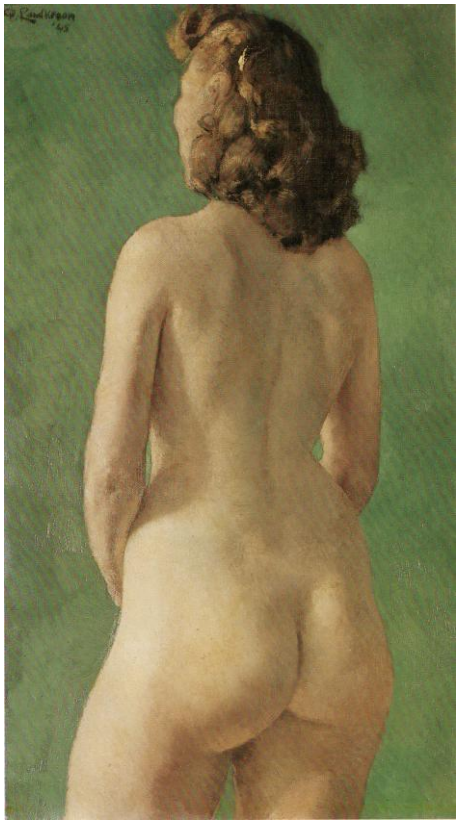

Piet Landkroon

Jaap Does

Bronnen

Gemeente Twenterand
Stichting Expositiehuis, Den Ham
Museum De Fundatie, Heino
Sculptuurinstituut, Scheveningen
Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, Den Haag
Historisch Centrum Overijssel, Zwolle

boeken:
Monografie Charlotte van Pallandt, Beelden en tekeningen, Katwijk aan Zee, 1978, Lambert Telgenbosch
Charlotte van Pallandt, Beelden en Tekeningen, Stedelijk Museum Amsterdam, Provinciehuis Zwolle, 1981/1982
Gipsen en schetsen, Charlotte van Pallandt, Hannema de Stuers Fundatie, 2001
Charlotte van Pallandt Kees Verwey, catalogus De Fundatie
Truus Trompert, een leven als model, Henk Egbers
Ontsloten verleden, H. Konijnenberg

media:
Delta Media *groep*
NOS, Markant, documentaire Charlotte van Pallandt
Dagblad van het Oosten / TCTubantia
Weekblad De Koerier
De Mars, Overijssels Maandblad

Met dank aan:
Heidy van der Kolk, Harm Scheper, gemeente Twenterand, Ben Joosten, Maarten Smit, Thera Folmer, Henk Veurink, Wim Scheltens, CV De Smoezen, Dorpsdichter van Twenterand Jan Lindenhovius, Oudheidkundige Vereniging Den Ham-Vroomshoop, Irthe André de la Porte barones Van Pallandt, Clara de Vos van Steenwijk barones Van Pallandt en J.A. baron De Smeth.

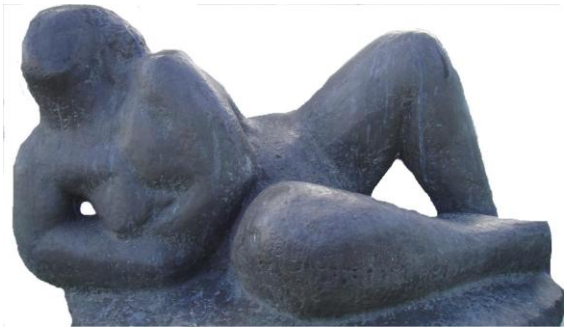

De Culturele Raad voor Overijssel heeft van Charlotte van Pallandt deze liggende vrouwenfiguur aangekocht ter plaatsing in de Beeldenroute van onze provincie. Overigens is de plaats, waar uiteindelijk het beeld zal komen te staan nog niet uitgemaakt (zijn er nog voortvarende gemeentebestuurders met ideeën?). Voorlopig bevindt zich het beeld onder de hoede van dr. Hannema, op 't Nijenhuis.

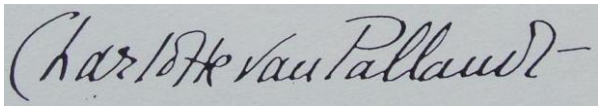

© Jan van der Kolk, 2010
www.jrvanderkolk.nl